

num; nusquam enim cornua haec dicuntur tantum duo fuisse. Nam etsi in hebreo sit duale *Karna'im*, tamen inde nihil sequitur: quia sunt apud Hebreos voces plures quae tantum dicuntur in duali, ut *Schamaim cœli, Rechaim molæ;* et tamen significant etiam res plures quam duas; uti observat Marius.

CAP. XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII,
XXXIX.

In his capitibus præcipue narratur, quomodo omnia fuerint fabricata, quæ ad usum et ministerium tabernaculi et atrii pertinent. De quibus cum in præcedentibus (nempe a cap. XXV usque ad XXX) actum sit: hic tantum pauca discutienda restant. Itaque

QUÆDAM RESOLVUNTUR. — Petes 1. quam munifica fuerit oblatio Hebreorum pro construendo tabernaculo, de qua agitur cap. XXXV, 21, et cap. XXXVI, 2.

R. Quam liberalis et munifica haec fuerit; ex eo colligere licet, quod infra cap. XXXVIII, 23, dicitur solum pondus auri fuisse *viginti novem talentorum, et septingentorum triginta siclorum.* Et quia talentum continet siclos 3,000, inquit Marius, fient universe sici aurei 87,750: et quia auri ad argenteum est duodecupla circiter proportio (adeoque unus sicles aureus facit circiter 12 argenteos), aequivalent circiter hi sici aurei sicles argenteis 1,052,760 quos si revocemus ad calculum, dando uni siculo argenteo unum florenum brabanticum (ut multi volunt cum A Lapide) erit summa totidem florenorum Brabantorum, id est decies centena millia, quinquaginta duo millia, septingenti, sexaginta.

Hæc autem larga oblatio populi ostendit, non ita fuisse populum ornamentiis suis spoliatum, quando ea conferebat in vitulum aureum, quin adhuc multa sibi retineret. Deinde commendatur, inquit Estius, nobis voluntaria et spontanea ista tam larga oblatio, ut merito pudere debeat tam multos christianos, qui in usus sacros ita frigide et tenuiter conferunt: ac tertio præter devotionem populi, commendat etiam S. P. Aug. Q. 471 in Exod. artificum fidelitatem, qui, populo plus quam necesse esset, offerente, nihil ex ea largitionum copia sibi concupierunt.

P. 2. quo sensu dicatur cap. XXXVII, 16, quod acetabula, phialæ, et eyathi sint facta in usum mensæ panum propositionis.

R. Putat Vilalpandus lib. IV de Templo cap. 57, ex hoc loco solide erui posse, hæc vasa soli mensæ servivisse. Sed hoc merito refutat Abulensis ex eo quod tum hic, tum supra cap. XXV, 29 dicatur, quod aliqua ex jam dictis vasis fuerint composita ad offerenda libamina. Jam vero libamina non offerebant super mensam, sed super altare holocausti; ergo non potest dici quod ista vasa sint confecta in usum solius mensæ. Dicendum itaque arbitramur cum auctore jam cit. quod acetabula essent quedam vasa aurea plana, in quibus ponebatur simila ad sacrificia: nam ex Num. XV et XXVIII constat, quod in omni sacrificio deberet ponи certa pars similæ: simila autem ista accipiebatur ab offerentibus, ut

certo tempore poneretur in altari holocaustorum super sacrificia, et recipiebatur in illo vase aureo, et ibidem conservabatur, et sacerdotes accipientes illud vas cum simila, quæ ibi erat, ponebant super sacrificia. Phialæ autem et cyathæ erant vasa continentia liquorem, nempe vinum et oleum, ex quo pariter in quolibet sacrificio certa mensura ponи debebat, ut patet ex cit. capitibus lib. Num. et hoc lib. cap. XXIX. Ut igitur intelligatur, quo sensu præmorata vasa hic dicuntur facta ad diversos usus mensæ.

Dicendum est cum eodem Abulensi, duplum fuisse mensæ usum; primum seu principalem, ut contineret panes propositionis; secundum seu minus principalem, ut esset quasi repositorium vasorum mundorum, in quibus conservabantur simila, oleum, etc., quibus quotidie indigebant in sacrificiis; atque in hunc usum mensæ hie dicuntur facta esse præfata vasa.

P. 3. quomodo cap. XXXVIII, 8, labrum æneum potuerit confici ex speculis mulierum.

R. Inde facile potuisse confici; quia nempe ista specula non ex vitro, sed ex ære composita erant; nam, ut docet Plinius lib. XXXIII, cap. 9, et lib. XXXIV, cap. 17, olim specula ex stanno, et ære terso ac polito concinnata fuerunt. Errant igitur illi, qui censem labrum æneum fuisse confectionum ex integrimentis æneis illorum vitreorum speculorum: siquidem vitrum eo tempore nondum erat in usu, et specula tunc siebant ex chalybe, aut ære, aut argento politissimo, ut refert Vitruvius lib. VII, cap. 5.

P. 4. an Moyses cap. XXXIX, 43, postquam vidit omnia esse completa, quæ erant necessaria ad tabernaculum, benedixit instrumentis tabernaculi, an potius filii Israel.

R. Prima fronte alicui videri posset, Moyses benedixisse tabernaculo, cæterisque operibus recenter factis. Sed non ita est: nam cap. seq. describitur omnium istorum operum consecratio, quæ facta est partim unctione olei sancti, partim præsentia Domini, cuius gloria in nube apparens, implebat tabernaculum. Itaque Moyses benedixit non rebus iis quæ offerebantur a populo, sed ipsis filiis Israel, qui tam liberaliter sua obtulerunt Domino, et qui tam studiose operi tabernaculi insudarunt, obedientes promptissime voci Domini.

Estius et A Lapide id eruunt ex eo, quod habeatur genus masculinum tam in hebreo, quam in versione LXX, scilicet *benedixit eos.* Menochius et alii non-nonnulii vertunt hoc modo: *Et laudavit eos Moyses.* Sensus est: Moyses collustrato opere toto, vidensque perfectum, collaudavit diligentiam et pietatem eorum, et bene eis precatus est.

Sensu tropologico denotatur, quod ille, qui in anima sua speciale tabernaculum Deo erigit per humilitatem, charitatem, aliasque christianas virtutes, eo completo sit benedicendum a Deo, quia gratia ei gloria cumulabitur: nam, ut dicitur Prov. X, 5, *Benedictio Domini super caput justi.*

Hinc S. P. Aug. in psal. CXI ait: *Qui timet Dominum, et in templum sancti Dei, conversione recti cordis aptatur, nec gloriam hominum querit, nec terrenas divitias concupiscit; et tamen gloria et divitiae in domo ejus. Domus enim ejus cor eius est: ubi Deo habiente, opulentius habitat cum spe vitae æternæ, quam hominibus habitantibus in marmoratis laqueatisque lectis, cum timore mortis æternæ.*

CAPUT XL.

Tandem erigitur tabernaculum, quod mox nubes gloriae Domini operit, eidemque deinceps incumbit.

QUÆSTIO UNICA. — DE ERECTIONE TABERNACULI.

Vers. 2: *Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum testimonii.* Fuit hæc prima dies mensis primi, anni scilicet secundi ab egressu de Ægypto, ut dicitur y. 15: ergo elapsus jam erat integer annus quo egressi erant filii Israel de Ægypto (demptis 14 diebus) antequam erectum est tabernaculum: ex quo confirmatur quod in præfatione diximus, videbilet Exodum complecti historiam 145 annorum, nempe a morte Josephi usque ad diem erectionis tabernaculi; qui numerus colligendus est hoc modo: Filii Israel (ut monstratum est cap. XV Gen. Q. 2) habitaverunt in Ægypto annis 215, ab anno scilicet 59 Josephi, quo ingressi sunt usque ad 80 Moysis, qui erat annus egressionis eorum; ut patet supra cap. XII. Ab his 215 annis detrahendi sunt anni reliqui vita Joseph, scilicet anni 71, qui spectant ad Genesim; ergo supersunt a morte Josephi, unde incipit Exodus, usque ad annum egressionis eorum 144 anni, quibus si adjungatur annus quo fere mo-

rati sunt in deserto, usque ad erectionem tabernaculi, erunt simul 145.

y. 32: *Operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini impletiv illud.* Nempe columna, quæ ante super parvum tabernaculum extra castra constiterat, jam novo prodigo ad illud posterius transmigravit: et quæ ante minus lucida erat, saltem per diem, jam tota splendens apparuit, et gloria sua luce divinam majestatem illuc præsentem adesse significavit.

y. 33: *Nec poterat Moyses ingredi tectum fæderis* (id est tabernaculum testimonii) idque non tam ob reverentiam majestatis divine istic præsentis, ut putat Cajetanus, quam quia nubes spissitudine sua et fulgore oculos præstringebat, et omnium aliarum rerum conspectum eripiebat. Hinc enim additur: *Nube operiente omnia, et majestate Domini coruscante, etc.*

Notanda est quoque, inquit S. P. Aug. Q. 173 in Exod., res mulum mirabilis, quod nube descendente et implente tabernaculum, quæ tamen gloria Domini dicitur, non poterat Moyses intrare tabernaculum, qui in monte Sina, quando legem primitus accepit, intravit in nubem ubi erat Deus.

Allegoricam rationem ibidem assignat S. P.: *Procul dubio ergo aliæ personam tunc figurabat (Moyses), aliæ nunc.* Et tunc eorum, qui participes sunt intima veritatis Dei: nunc autem Judeorum, quibus gloria Domini, quæ in tabernaculo (nempe in Ecclesia) est, quod est gratia Christi, tanquam nubes apponitur non eam intelligentibus, id est, non credentibus, ac prouide nec in eam intrantibus.

Id autem tantum illa vice factum est, nam alias Moyses tabernaculum ingressus est.

DILUCIDATIO

IN LIBRUM LEVITICI.

Præfatio.

Leviticus seu liber sacerdotalis (quem Hebrei a suo exordio *Vayera* appellant, id est *vocavit*) apud Græcos et Latinos a materia, quam tractat, nomen sortitus est: quia enim argumentum ejus præcipuum sunt sacrificia, ritusque tribum Levi concernientia, *Leviticus* appellatur. Cum itaque in Exodo ea essent constituta, quæ ad tabernaculi, altaris, aliorumque fabricam spectabant, et tribus Levi præ cæteris esset cultui divino dicata, atque peculiariter assumpta ad universa tabernaculi ministeria (cujus præcipuum usus in sacrificiorum oblatione consistebat) opportune hic agitur de his, quæ ad sacrificia ac sacerdotum munia pertinent.

Porro tota hujus libri historia contigit anno secundo egressus israelitici de Ægypto, et quidem intra unum mensem, primum scilicet, qui vocabatur *Nisan;* nam statim, erecto tabernaculo, cœpit Deus

Generatim vero Leviticus in tres partes dividitur,

ibidem, tanquam ex loco sacratori, loqui ad Moysen. Unde quae hoc loco prescripta sunt, a Deo Moysi dictata sunt, non ex monte Sinai (quemadmodum Decalogus legesque judiciales), sed in tabernaculo recente erecto, ut manifestum est ex cap. I, 1: eo tamen tempore, quo filii Israel adhuc castrametati erant in mansione montis Sinai, ut patet ex cap. ult., §. ult.

Causae instituendorum illorum sacrificiorum assignari queunt.

Prima, quod vellet Deus ab illo populo coli non solum interno, sed etiam externo cultu.

2. Ut hac tam multiplici cæremonia Hebreos a perniciose otio et idolatria (quo valde propendebant) avocaret et alienaret, pieque in cultu Dei occupatos teneret. Ita Clemens Alexand. lib. I Recognit., sub medium, Tertull. lib. II cont. Marcionem, cap. XVIII, S. Hieron. in cap. I Isaiae, Chrysost. hom. 6 in Matth., etc.

3. Ut illis typis et figuris adumbraret dignitatem et præstantiam, atque efficiam sacrificii Christi,

tum cruentu in arca crucis, tum incruenti in vener. eucharistia. Ita docet S. P. Aug. lib. I cont. Advers. legis, cap. 16, agens de cruento: *Sicut res una, ait, multis locutionibus, et multis linguis significari potest, sic unum verum et singulare sacrificium multis est antea sacrificiorum significatum figuris.* Et nonnullis interjectis, pergit S. Doctor: *Immaculatorem animalium sacrificia Deus sibi jussit offerri, ut quemadmodum illa immaculata erant a corporum vitiis, ita speraret immolandus pro nobis, qui solus immaculatus fuerat a peccatis.*

De incruenta vero Christi oblatione scribit lib. X de Civit. Dei, cap. 20: *Verus ille mediator homo Christus Jesus... ipse offerens, ipse et oblatio, cuius rei sacratum quotidianum voluit esse sacrificium... hujus vero sacrificii multiplicia variaque signa erant sacrificia prisca sanctorum.*

Omnia haec sacrificia Christum ejusque immolationem adumbrasse, docent pariter S. Leo serm. 8 de Passione, et omnes antiqui patres, ac novissime Concil. Trid. sess. XXII, cap. 1.

PARS TERTIA.

CAPUT PRIMUM.

Præscribit Deus Moysi holocaustum triplicis generis, scilicet 1. bovm, 2. ovum et caprarum, 3. avium, puta tururum et columbarum.

QUESTIO PRIMA. — AN SACRIFICIA VET. LEGIS FUERINT BONA, SACRA, AC DEO GRATA.

Vers. 1: *Vocavit autem Moysen, et locutus est ei Dominus. An haec vocatio et locutio sensibili facta sit vox, an autem imaginaria et interna, non est ex Scripturis satis evidens: priori tamen modo factam esse, verisimilius est; nam 1. hoc erat privilegium Moysis præ aliis, quod Dñs, id est Angelus personam Dei sustinens, ei loqueretur realiter et non per imaginationem: id enim ad minus insinuatur Num. XII, ubi dicitur: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: et palam, et non per anigmata Deum videt.* 2. Quia hic dicitur Deus locutus Moysi de tabernaculo testimonii; ergo illa vox debebat in isto loco audiri, adeoque erat realis: nam in visione imaginaria nulla vox formatur, nec ex aliquo loco audiri potest.

Nec obstat quod infra cap. VII, ult., §. dicatur Deus legem holocausti, et sacrificii pro peccato, etc., constituisse Moysi in monte Sinai. In monte enim idem est, ac in deserto montoso, et juxta montem, qui proprio Sinai dicitur, ubi tabernaculum erectum erat. Et sic intelligitur etiam illud quod infra cap. XXVI, §. ult., dicitur: *Hæc sunt iudicia atque præcepta et leges, quas dedit Dominus Deus inter se et filios Israel in monte Sinai per manum Moysis.*

§. 2: *Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino. Soli Deo sacrificandum esse, omnium gentium usus declarat: unde S. P. Aug. lib. X de Civ. Dei, cap. 4: Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit?*

De pecoribus, id est de bovibus, et ovibus offerens victimas. Pro ovibus in hebreo habetur Tson, quæ vox hebraica tam ovibus quam capris significans communis est; unde §. 10 additur: Sive capris. Hinc

Nota: ad sacrificium non nisi tres species quadrupedum erant mundæ, scilicet bos, ovis et capra; comprehendendo sub singulis totam speciem, hoc est sub boibus etiam vaccas, tauros et vitulos, sub ovibus agnos et arietes; sub capris hircos et hædos. Ex volatilibus similiter non nisi tres erant species, columba, turur, et passer; cum tamen plures essent mundæ ad esum. Porro ut ad questionis propositione resolutionem descendamus, observa sacrificia veteris legis dupliciter spectari posset: 1 secundum se, sine adjuncta devotione vel sacerdotis, vel ejus qui per sacerdotem sacrificabat; 2. cum hac adjuncta. Quare

Resp. et dico 1: Si sacrificia illa nude spectentur secundum se, quatenus externæ duntaxat animalium occisiones erant sine cultu interno, sic non fuerunt grata Deo. Hoc sensu dicitur Psal. L, *Holocaustis non delectaberis.* Et psal. XXXIX, ubi ex persona Christi (quemadmodum Apost. ad Heb. X indicat) Psalmographus ait: *Sacrificium et oblationem noluisti... Holocaustum et pro peccato non postulasti: tunc dixi: Ecce venio.*

Et revera rem, quæ in his sacrificiis offerebatur, se sola Deo non placuisse, ex ipsa rei natura patet:

que enim connexio bovis vel ovis cum gratia supernaturali? Aut quomodo posset bos sua morte apud Deum impetrare, quod nullis actibus naturalibus homo, nec ulla creatura potest? Ut proinde merito dicat Apost. ad Heb. X, 4: *Impossible est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.* Hinc etiam S. P. Aug. Q. 57 in Levit. asserit, quod manifeste *Scriptura testetur... illum sanguinem victimarum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset.*

Sicut ergo hæc sacrificia per se Deo non placebant; ita nec istas cruentas victimas Deus, tanquam per se desideratas, vel sibi necessarias, injunxit Hebreis. Et hoc est, quod S. P. insinuat lib. 18 cont. Faustum, cap. 6: *De sacrificiis autem animalium quis nostrum nesciat, magis ea perverso populo congruenter imposita, quam desideranti oblata?*

Dico 2. Si sacrificia illa spectentur cum adjuncto cultu interno, et devotione offerentis, manifestum est, Deo placuisse; utpote ab eo instituta, et in honorem ejus oblata: craut enim actus cultus latriæ.

Bona etiam erant et sancta, quatenus Judæos ducebant ad Christum a quo liberatio et sanctitas erat expectanda; et quatenus ex ipsis varia circa mœres instructio profuit: significant enim quæ nos agere convenient; ut docet S. P. Aug. lib. X de Civ. Dei, cap. 5.

Bona denique erant, quatenus impediebant Judæos, et pie occupabant, ne ad idola defluerent; sicut in præfatione dictum est.

Hinc vero consequenter patet, quam latum sit discrimen inter sacrificium, quod nos incruento modo Deo offerimus, et sacrificia vetera: in Judaicis enim solus valor erat ex parte offerentis, res vero oblata per se nihil proderat; in hoc vero valor oritur maxime ex dignitate rei oblatae.

Obj. I. Scriptura sacra variis locis improbat sacrificia illa; ergo nullo modo fuerunt bona ac Deo grata.

Ant. patet I Reg. XV, 22, ubi Samuel ad Saûlem ait: *Numquid vult Dominus holocausta et victimas?* Hinc etiam Deus Isaiae I, 11: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum... incensum abominatio est mihi.* Item Amos V, 21: *Odi et projeci festivitates vestras, et non capiam odorem cœtum vestrorum.*

R. Disting. ant. Improbavit sacrificia indebito cultu, aut contra obedientiam Deo oblata; concedo ant. Sic improbat Deus sacrificia Saûlis ex ovibus Amalecitarum, contra mandatum suum servatis, oblata. Unde et subdit Samuel: *Melior est obedientia, quam victimæ.* Improbavit itaque Scriptura sacrificia oblata, 1. a peccatoribus, non debitum sibi finem præfigentibus; quia dona iniquorum non probat Altissimum; 2. a transgressoribus divinae legis, ut patet in Saûle;

3. comparative ad præstantiora; sic dictum est: *Misericordiam volo et non sacrificium.* Textus igitur obiecti intelliguntur de sacrificiis impio et perverso corde oblatis; vel etiam de illis, qui in exterris istis sacrificiis omnem sanctitatem ponentes, atque ita

omnem internam sanctitatem, quæ vera est, negligentes, rapinis aliisque sceleribus se inquinabant.

Obj. II. S. Cyrillus, Hieron., Tertul. lib. II cont. Marcionem, cap. 18, Chrysost. orat. 1 cont. Judæos, aliique patres non tantum asserunt sacrificia vet. legis non fuisse Deo grata, sed nec ejus destinata voluntate oblata.

R. eos sic loqui, quia Deus in istis sacrificiis aliquid sibi magis placens spectabat, ad quod eos ducre intendebat: omnium siquidem illarum figurarum veritas Christus est, cuius sanguine redempti et mundati sumus: nam in figuris eloquiorum divinorum, et taurus est dictus propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilavit; et aries propter innocentiae principatum, et hircus propter similitudinem carnis peccati, etc.; S. P. Aug. lib. XVIII cont. Faustum, cap. 6.

Obj. III. S. Irenæus lib. IV, cap. 29, comparat præscriptionem legalium sacrificiorum libello repudi; ergo sicut illud, quod per libellum repudi permittebatur, non erat semper licitum nec bonum (quemadmodum ex theologia hic supponimus) sic nec illud.

R. S. Irenæum tantum in eo paritatem constituere, quod sicut libellus ille datum fuit ob duritiam cordis, ne scilicet uxoricidia, etc., committerent, sic sacrificia ipsis præscripta fuerint, ne ad idola defluerent.

Obj. IV. Nec præcepit, nec voluit ista sacrificia; ergo, etc.

Prob. ant. Jerem. VII dicit: *Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepvi eis in die, qua educi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustum et victimarum: sed hoc verbum præcepvi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus.*

R. Neg. ant. id enim falsum esse, patet ex toto lib. Levit. Ad probat. autem dico, sensum esse: Quando prima mea præcepta dedi patribus vestris, scilicet in Mara, Exod. XV, non præcepvi eis ut mihi sacrificarent, sed ut mihi obedirent; postea autem sacrificia non præcepvi propter se, sed propter obedientiam mihi debitam, quia haec (ut ex lib. I Reg. dictum est) melior est quam victima: non ergo debetis confidere in vestris sacrificiis nude spectatis, quia talia non præcepvi, etc. Hinc esse sensum patet ex toto cap. VII cit. ubi arguuntur Judæi, quod considerent Jerusalem non esse capiendam a Chaldais, propter templum Domini et sacrificia in eo oblata, cum tamen templo et sacrificia per suam idolatriam ipsi violasset.

QUESTIO II. — DE HOLOCAUSTO ET CONDITIONIBUS AD ILLUD REQUISITIS.

Nota: Sacrificiorum apud Judæos tres erant species magis famosæ. Prima erat holocaustum, secunda victima pacifica, tertia hostia pro peccato: quibus addi solet quarta scilicet mincha, id est oblatio farinacea, seu sacrificium ex simila atque pane. Hæc eo ordine prosequitur Moyses, ut de holocausto agat cap. I, de mincha cap. II, ac victima pacifica cap. III, de hostia

pro peccato cap. IV, V et VI. Itaque de prima sacrificii specie dicitur **hic** §. 3: *Si holocaustum fuerit ejus oblatio. Porro quid est holocaustum, querit S. P. Aug. in psal. LXV, et respondet: Totum incensum, sed igne divino; holocaustum enim dicitur sacrificium cum totum accenditur; eo quod nempe tota victimam combureretur præter pellem. Quare*

R. et dico 1: Inter omnia legis. vet. sacrificia holocaustum fuit perfectissimum: pure enim offerebatur Deo in honorem supremæ majestatis ejus, et ad amorem summae bonitatis ejusdem, in cuius laudem se totos, suaque omnia ista oblatione consecrabant offerentes, et si a Deo nihil favoris expectarent, inquit Philo. Hinc etiam causa offerendi erat perfectissima: neque enim pro peccatis offerebatur, neque pro impenetrando beneficio, vel gratiarum actione, sed ex mera devotione offerentis.

Dices, holocaustum offerebatur ad placandum Domini, ut dicitur eit. §. 3: ergo non offerebatur pure in honorem Dei.

R. id dici ex consequenti; quia per holocaustum Deus placabatur, non ex eo quod motivum primarium offerentis esset placare Deum: sicuti si quis eliceret actum perfectæ charitatis, ut justificaret a peccatis suis, motivum formale seu primarium istius charitatis non esset justificatio consequenda, sed bonitas divina.

Dico 2. Conditiones ad oblationem holocausti requisiæ recensentur, dum additur §. 3: *Masculum immaculatum offeret, etc.* Licet igitur in aliis sacrificiis, v. g., in sacrificio pacifico, aut in hostia pro peccato, possent offerri femellæ, tamen in holocausto solus poterat offerri masculus. Cujus causam seu rationem dñ Abulensis; quia nempe holocaustum directe tendebat ad honorem Dei, qui cum sit in omni genere perfectissimus, volebat sibi immolari sexum perfectiorem, qualis est masculus. Sacrificia autem pacifica non tendebant directe ad laudem Dei, sed magis ad gratiarum actionem pro pace habita vel habenda, et ideo indifferens erat an masculus offerretur an femina.

Tropologicæ insinuantur, eos, qui se totos Deo consecrant, masculos esse debere animi fortitudine, et immaculatos vitæ innocentia. Quod autem additur, debere esse *immaculatum*, non intelligitur victimam debere esse unius coloris (bos enim maculatus, id est vario colore, censebatur in ordine ad sacrificium *immaculatus*); sensus ergo est, debere esse animal integrum, atque *perfectum*; unde et LXX vertunt: *irreprehensibile*, adeoque non languidum, non monstrosum, cæcum, fractum, etc. Vide quæ dicta sunt Exodi cap XII, Q. 2.

Ad ostium tabernaculi testimonii: quia altare holocaustorum erat ante ostium tabernaculi, adeoque laici oblaturi sacrificium eo usque intrabant in atrium.

Putant aliqui, quod laici non potuerint intrare atrium, adeoque debuerint suam victimam dare sacerdoti ante ostium atrii. A Lapide autem dicit atrium

fuisse bipartitum: ejus pars anterior erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum; posterior pars, septo ab anteriori divisa, erat atrium laicorum. Laici ergo offerentes victimam in holocaustum, eam ducebant ad ostium tabernaculi, id est ad introitum atrii sacerdotum; ibi enim illi eam excipiebant, ducebantque ad altare holocaustorum, ubi eam immolabant: neque enim ad hoc altare vel atrium sacerdotum ingredi poterant laici. Ita A Lapide.

Attamen ex nullo Scripturæ textu constat laicos non posuisse accedere ad altare holocaustorum aut ingredi atrium; sed contrarium potius insinuat, dum infra cap. XII, 4 de puerpera, nondum purificata, dicitur: *Omne sanctum non tangat, nec ingredietur sanctuarium*, id est totam structuram tabernaculi et atrii; ergo post purificationem suam ingredi poterat; unde et ibidem, §. 6, dicitur: *Cumque expleti fuerint dies purificationis ejus, offeret agnum ad ostium tabernaculi testimonii*, etc. Vide etiam cap. XIV, 11 et seq.

Denique nullum erat inconveniens, quod laici posset intrare atrium, cum per hoc non intrarent tabernaculum, sed tantum accederent usque ad altare holocaustorum, ubi suam victimam tradebant sacerdoti. Cum igitur altare esset ad ostium tabernaculi, et dicantur laici debere deferre suum holocaustum *ad ostium*, non *atrii*, sed *tabernaculi*, nec ullum sit inconveniens: necesse est, ut hæc verba accipiatur in naturali et proprio suo sensu.

Ad id quod dicit A Lapide, respondeo vel intelligi debere de templo Salomonis, non de tabernaculo quod construxit Moyses, vel gratis excoxitum esse; nam Moyses, qui accuratissime describit structuram tabernaculi, nullam facit mentionem de ista divisione atrii in duas partes.

Ad placandum sibi Dominum, ex consequenti scilicet, quia ex oblatione holocausti sequebatur Dei placatio. Vide que dicta sunt supra.

§. 4: *Ponetque manum super caput hostiæ*. Male hic aliqui legunt *ponesque*, quasi hoc diceretur sacerdoti: nam in omnibus aliis sacrificiis debebat offerens manum suam ponere super caput animalis: 1. Ut hoc ritu significaret, se victimam sua manu et potestate in Dei ius transferre; et se ipsum simul cum hostia Deo offerre. 2. Ut ista ceremonia insinuaret, se peccata sua imprecari et quasi imponere victimæ immolandi, eamque pro se offerre: per manus enim significantur opera, ut nota Theodoretus. Prima ratio erat holocausto propria, secunda latius explicatur infra cap. XVI, 21.

Et acceptabilis erit (scilicet hostia) *atque in expiationem ejus proficiens*: 1. videlicet ad expiationem poenitentiarum, et mitioris, quam Deus alioquin in hac vita illi irrogasset: 2. Quia tollebat immunditiam legalem: 3. Quia auferebat culpam coram Deo, et reatum poenitentiarum, ex opere tamen operantis (ut loquantur theologi) id est, offerentis ex charitate et fide Christi, per victimam significati, cum vera poenitentia et contritione de peccatis.

§. 5. *Immolabitque*, offerens, non suis sed sacerdotum manibus, quibus solum competebat sacrificare; unde subjungitur: *Et offerent filii Aaron sacerdotes, sanguinem ejus fundentes per altaris circuitum*, quasi petentes a Deo, ut illum sanguinem animalis acciperet loco sanguinis hominis offerentis, qui mortem per peccatum suum meruerat.

QUÆSTIO III. — QUO RITU OFFERRETUR HOLOCAUSTUM EX ANIMALIBUS MINORIBUS.

Vers. 10: *Quod si de pecoribus oblatio est*. Pecora hic intelliguntur oves et capræ. Debebat autem eodem ritu immolari quo boves et vituli.

Masculum absque macula offeret. Biblia Plantiniana pro *masculum* habent *anniculum*, adeoque agnus immolandus debebat tantum esse unius anni. Ejusdem opinionis est etiam Josephus lib. III, Antiq. cap. 10, dicens: *Agnum et hædum anniculum, bovem vero licet mactare etiam grandirem*. Item ipsa Scriptura videtur suffragari, dum infra cap. XXII, 27, dicit, post diem septimam debere immolari ovem et capram. Denique id, etiam videtur suadere ratio: nam cum holocausta direcente tenderent ad honorem Dei, videtur Deus in illis sibi offerri voluisse quæ erant hominibus magis in deliciis: oves autem et hædi teneri magis sunt in deliciis quam grandiores. Attamen his non obstantibus, nostram lectionem retinendam esse:

Patet 1. Quia ita communiter legunt omnia alia biblia latina, etiam emendatoria et mendis quam accuratissime expurgata. 2. Eodem modo habetur in textu hebraico, chaldaico et apud LXX. 3. Quia Scriptura variis in locis dicit, potuisse offerri arietes ut infra cap. IX, 2: *Tolle... arietem in holocaustum*. Item cap. XVI, 5: *Vitulum pro peccato offeret, et arietem in holocaustum*.

Josephus autem cum quibusdam aliis forte interpretatus est, tales debere esse agnum in holocaustum, qualis erat paschalis; sed hoc falsum esse, patet ex mox dictis.

Quod ex cap. XXII adducitur, ad hanc rem non facit; nam ibi jubet Deus sibi immolari primogenitum animalium (non tantum ovum et caprarum, sed etiam boum) post diem septimam a nativitate eorum. In aliis vero locis jussit sibi Deus in quibusdam quidem casibus offerri agnos anniculos; sed nullibi præcepit ut, quotiescumque aliquis vellet offerre holocaustum de ovibus, offerret agnum anniculum. Hinc ulterius patet rationem adjunctam non subsistere; et deinde etiam militat pro vitulis, adeoque inde sequeretur, etiam, tantum offerri potuisse vitulos teneriores, quod tamen certo non est verum.

§. 14: *Si autem de avibus holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus aut pullis columbae*. Ratio cur Deus hæc volatilia voluerit ibi offerri est, ut æque pauperes ac divites potuissent offerre sacrificia: dum enim non poterant emere vitulum aut ovem, facile poterant sibi comparare pullum columbae, aut turtures. Præterea selegit turtures majores, quia hi sunt meliores: ex columbis vera selegit pullos, quia in co-

lumbis pulli sunt pinguiores. Ita ex Philone refert A Lapide, et ex Theod. addit Deum noluisse sibi offerri columbas majores, quia cæteris avibus sunt salaciiores, nam singulis mensibus generant.

§. 15: *Retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco*. Non poterant ergo cultro jugulari, sed debebat collum torqueri, ut morerentur, et deinde locus necionis rumpebatur ungue, ut sanguis posset effluere. Rationem allegoricam dat S. Gregor. Hom. 4 in Ezech.:

Caput turturis incisum olim adhæsit corpori; quia pro nobis quidem passus est Christus, sed a nobis per passionem separatus non est, quinimo nos sibi conjunxit.

§. 16: *Vesiculam vero gutturis et plumas projicit,*

qua scilicet plumæ comedи non possunt, et vesicula illa sordes continet.

CAPUT II.

Describitur secunda species sacrificii, scilicet Mincha, seu oblatio farinacea: quod sacrificium etiam triplex erat: primum similæ, secundum panum coctorum, seu in cibano, seu in sartagine, seu in craticula; tertium spicarum.

QUESTIO I. — CUJUSMODI FUERIT OBLATIO QUAM HEBRAE APPELLANT MINCHA ET AN FUERIT VERUM SACRIFICIUM.

Vers. 1: *Anima* (id est homo per synecdochen) *cum obtulerit* (id est cum offerre voluerit) *oblationem sacrificii Domino*, in hebreo habetur *oblationem mincha*, quod Aquila vertit *donum de frumento*, Vatablus *sacrificium cibarium*. Mincha enim Hebraeis proprie est sacrificium, quod fit ex farre aut simila: et quia alia sacrificia nomen suum habebant speciale, hoc autem nomine speciali carebat; ideo latinus interpres *mincha* simpliciter *sacrificium* vocat.

Dico 1: *Simila erit ejus oblatio* (id est flos farinæ purissimus sine furfure) *fundetque super eam oleum* (velut quoddam saporis condimentum, oleatus enim panis est sapidior) *et ponet thus ad adolendum Deo*.

Dico 2: *Mincha seu simila, separatim oblati, sunt verum et proprie dictum sacrificium*. Dico *separatim oblati*, quia de illa tantum hic instituitur quæstio: nam si agatur de illa simila, quæ consueverat offerri in sacrificiis animalium, non erat sacrificium distinctum, sed tantum quasi additamentum et ornamentum illius, de quo Num. XV, 4.

Prob. I. Quia tam Malachias cap. I, 11, quam LXX et interpres latinus dictionem *mincha* vertunt *sacrificium*.

Prob. II. Quia illi nihil deerat ad rationem sacrificii: nam panis aut simila cremabatur, aut alio modo immutabatur ad Dei honorem.

Prob. III. Quia alias non fuisset institutum aliquod sacrificium pro pauperioribus.

Obj. I. Si mincha fuisset verum sacrificium, debuisse esse vel holocaustum, vel hostia pacifica, vel hostia pro peccato; non enim aliter dividitur sacrificium veteris legis. atqui nihil tale erat; ergo.

R. Neg. maj. Nam sacrificium in genere non dividitur immediate in holocaustum, etc., sed in sacrificium

(Seize.)